

ORTA DOĐUDA SİYA- SET

KISAÖZET

SİY302U

1.ÜNİTE-ORTA DOĞU NERESİ? ORTA DOĞU'NUN DEMOGRAFİK, EKONOMİK VE SİYASİ YAPISI

ORTA DOĞU NERESİ?

Orta Doğu Kavramının Ortaya Çıkması ve Yaygınlaşması

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra literatürde kullanımı yaygınlaşan "Orta Doğu" (Middle East; Moyen Orient; eş-fiarku'l-Evsat) kavramını ilk defa Amerikan deniz tarihçisi ve stratejisti **Alfred Thayer Mahan** (öl. 1914), 1902 yılında National Review'de yayınlanan "The Persian Gulf and International Relations" başlıklı yazısında, Arabistan ile Hindistan arasındaki bölgeyi ifade etmek için kullanmıştır. Mahan ve Chirol'un İngiliz diline kazandırdıkları "Orta Doğu" kavramı yirminci yüzyılın başlarında sözlüklere girmiş ve kitap adlarında görülmeye başlamıştır.

XV. Yüzyılda Avrupalıların Avrupa dışı dünyaya açılmalarıyla başlayan **Keşifler Çağında** Çin, Japonya ve Malezya "Uzak Doğu" olarak adlandırılmıştır. Söz konusu çağda özellikle Portekizlilerin "Doğu"ya gidecek bir yol bulma çabaları sırasında ilişki kurulan **Uzak Doğu** ile Avrupa'dan uzak olan Ak Deniz sahilleri arasındaki kalan bölge **Yakın Doğu** (Near East) kavramı ile anlatılmıştır. Yakın Doğu, Batı'da, Uzak Doğu ile Avrupa arasındaki bölgeyi ve genel olarak da 1453'ten sonra Osmanlı Devleti tarafından yönetilen yerleri ifade etmek için kullanılmıştır. Avrupalıların Osmanlı Devleti toprakları üzerindeki çekişmelerini ve emellerini anlatmak için kullanılan **şark meselesi** ile ilgili gelişmeler ile 1894-1895 Çin-Japon savaşı da "Yakın Doğu" ve "Uzak Doğu" kavramlarının yaygınlıkla kullanılmasına hizmet etmiştir. Bir İngiliz arkeoloğu ve seyyahı olan **D. G. Hogarth**'ın The Nearer East (London, 1905) kitabı kavrama açıklık kazandırmıştır.

Orta Doğu Kavramının Belirsizliği ve Farklı Kullanım Kalıpları

Orta Doğu kavramının kapsamının belirsizliği kullanımını zorlaştırdığından bu kavramla oluşturulan farklı terkipler kullanılmaktadır. Bunlardan en çok Kuzey Afrika ve Orta Doğu (North Africa and Middle East) ifadesi yaygınlık kazanmıştır. Merkezi Londra'da bulunan Europa Publications Limited'in yayınladığı yıllıklardan birinin adı The Middle East and North Africa olup burada Atlas Okyanusu'ndan Pakistan'a kadar uzanan coğrafi bölgedeki ülkelere yer verilmektedir. Birleşmiş Milletlerin bu tercihi yayınlara da yansımıştır. Mesela BM tarafından yayınlanan Demographic Yearbook'larda dünya devletlerinin objektif coğrafi bölgeler altında toplandığı ve Orta Doğu'daki ülkelerin de Western Asia (Asie Occidentale) adı altında tasnif edildiği görülmektedir. İngilizce bir terkip olan Middle East'in tercümelemi zaman içerisinde diğer dillere de yerleşmiş ve benimsenmiştir. Fransızca da Yakın Doğu'nun yerine "Proche Orient", Orta Doğu'nun karşılığında da "Moyen Orient" kullanılmaktadır.

Medeniyetler Merkezi Olarak Orta Doğu

Orta Doğu sadece bugün değil tarihin her döneminde politik, stratejik, kültürel, ekonomik ve genel dengeler açısından insanlığın gelişmesinde önemli rol oynamıştır. Bu bölge, insanlığın tarihteki tecrübesinde, medeniyetlerin doğuşunda en büyük katkıyı sağlamıştır. Dünyada insanların ilk olarak yerleşik hayata geçtikleri büyük su kaynakları kenarındaki bölgeler olan Nil ve Mezopotamya havzaları bu bölgededir. Diğer taraftan evrensel dinlerden İslamiyet, Hıristiyanlık ve Musevilik bu bölgede doğmuştur. Mısır, Filistin ve Hicaz bu dinlerin doğduğu, geliştiği ve dünyaya yayıldığı beldelerdir. Hıristiyanlar için dinî önemi bulunan Roma ve İstanbul'un dışında Kudüs, Bethlehem, Nazareth, Galilee, Tabar Dağı, Jericho, Nablus, Qubaibah, Azariyyah, Carmel Dağı, Ein Kerem, Efes gibi yerler bu bölgede bulunmaktadır. Hz. İsa'nın doğduğuna inanılan yerde inşa edilen **Nativity (Doğuş) Kilisesi** Batı fiera'da Bethlehem'dedir. Yahudiler için de bölgenin kutsallığı önemlidir. Kudüs, Ağlama Duvarı, Süleyman Mabedi, Sion Dağı, Bethlehem, Carmel Dağı, Safad, Meiron ve Tiberias gibi yerlerin kutsallığına inanılmaktadır. 20.yüzyılın başlarında sömürgeci güçlerin menfaatlerine göre tanzim edilen siyasi coğrafyanın korunması, statükonun muhafazası ve tehdit olarak tanımlanan ideolojik ve siyasal hareketlerin tasfiye edilmesi için girişilen mücadeleler Körfez Savaşı'na ve Irak gücünün tasfiye edilmesine kadar gitmiştir.

ORTA DOĞU'NUN DEMOGRAFİK YAPISI

Orta Doğu nüfus yapısı bakımından son derece karmaşık ve çeşitliliğe sahip bir bölgedir. Bu çeşitlilik hem etnik bakımdan hem de kültürel ve dini bakımdandır. Bölgenin tarih boyunca dinlerin, kültürlerin ve kadim medeniyetlerin doğduğu ve dünyaya yayıldığı ve kültürlerin transfer mekânı olması nüfus yapısında çeşitliliğin ortaya çıkmasında etkili olmuştur. Arapların ekseriyeti dinî bakımdan Müslüman olmakla beraber mezhebi açıdan farklı mezheplere mensupturlar. İkinci büyük etnik grubu oluşturan Hint Avrupa grubu içerisinde İranlılar, Ermeniler, Kürtler ve Rumlar ile bazı küçük gruplar yer almaktadır. Bunlarda ağırlık İranlılarda olup İran'da ve bölgedeki diğer bazı ülkelerde yaşamaktadırlar. Diğer yandan Orta Doğu'da kentli nüfus oranına bakıldığında genel olarak kentli nüfusun çoğunlukta olduğu görülüyor. Sanayileşme, modernleşme ve toplumsal kalkınma ile orantılı olarak köylük yerlerde ve vahalarda yaşayan ve tarım ve benzeri geleneksel ekonomik faaliyetlerle uğraşan nüfusun hızla kentlere doğru aktığı, geleneksel uğraşlarını terk ederek sanayi toplumunun gereklerine uygun faaliyetlere yöneldikleri dikkat çekmektedir. Farklı etnik grupların kendi dillerini, kültürlerini ve dinlerini korudukları ve bazı ülkelerde özel bir takım sorunlar olsa da genel olarak varlıklarını sürdürmekte oldukları anlaşılmaktadır. Etnik farklılık çoğu yerde kültürel ve dinî farklılığı da ifade etmektedir. Orta Doğu'da Hıristiyan nüfusu fazla olmamakla beraber çoğu Lübnan'da, Suriye'de, Filistin'de ve küçük topluluklar hâlinde Türkiye, İran, Irak ve Körfez ülkelerinde yaşamaktadır.

ORTA DOĞU'NUN EKONOMİK YAPISI

Orta Doğu ekonomik alanda tarihte kıtalararası ticaret yolları, günümüzde ise zengin enerji kaynakları sebebiyle stratejik bir konuma sahiptir. İsrail dışarıda tutulduğunda bölgedeki bütün ekonomiler gelişmekte olan sınıfta yer almaktadır. Dünyada mevcut toplam ham petrol rezervlerinin %57.3 bu bölgede bulunmaktadır. Petrol rezervleri bakımından zengin olan ülkelerin başında İran, Irak, Körfez ülkeleri ve Suudi Arabistan gelmektedir. Türkiye, Suriye, Ürdün, Lübnan, İsrail, Yemen ve Mısır ise petrol bakımından yoksul sayılırlar. Zengin petrol kaynaklarının bulunduğu ve buna dayalı sanayinin geliştiği ülkelerin ekonomik yapıları ile buna dayalı sosyal gelişmişlikleri diğerlerinden farklı özellikler göstermektedir.

ORTA DOĞU'NUN SİYASİ YAPISI

Orta Doğu Siyasi Coğrafyası

Orta Doğu'nun siyasi coğrafyası, özellikle modern çağda, devamlı değişiklik göstermiştir. Birinci Dünya Savaşı'na kadar bölgenin büyük bir bölümü Osmanlı Devleti'nin siyasi hâkimiyeti altında olmakla birlikte bölge hiçbir zaman tek devletin hâkimiyetine girmemiştir. Osmanlı Devleti ile birlikte **Safeviler**, 16.yüzyıl başlarına kadar **Memlûklü** ve Körfez Bölgesi'ndeki bazı şeyhlikler etkin olmuşlardır. Bugünkü siyasi sınırların şekillenmesinde Batılı güçlerin bölgeye yönelik emelleri ile Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı Devleti'nin yenilmesinin büyük rolü olmuştur. Osmanlı Devleti bölgeden çekilince savaş yıllarında imzalanan **Sykes-Picot Antlaşması**na göre İngiltere ve Fransa Orta Doğu'ya yerleşerek İngiltere Filistin, Irak ve Şarkü'l-Ürdün bölgelerinin Fransa da Suriye ve Lübnan'ın manda yönetimlerini ele geçirmiştir. Orta Doğu bölgesinin siyasi yapısı ekonomi ve sosyal yapıdaki gibi çeşitlilik ve değişiklik arz etmektedir. Bölgenin en önemli özelliği olan geleneksel yapılarla modern yapıların iç içe olmaları belirgin bir temel özelliktir. Siyasi bakımdan Orta Doğu denilince öncelikle monarşiler, demokrasi dışı rejimler, darbeler, tek kişi yönetimleri, askerî, tek parti veya aile diktatörlükleri akla gelmektedir.

Orta Doğu'da Monarşiler

Bölge ülkelerinden Suudi Arabistan, Bahreyn, Katar, Ürdün, Kuveyt ve Umman feodal aileler tarafından yönetilen monarşilerdir. Suudi Arabistan'da Suudi ailesi, Bahreyn'de el-Halife ailesi, Katar'da es-Sani ailesi, Ürdün'de Haşimi ailesi, Kuveyt'te es-Sabah ailesi ve Umman'da da Kabus ailesi iktidarı elinde tutmaktadır. Orta Doğu'nun en küçük ülkelerinden es-Sani ailesinin yönetimindeki Katar 29 Nisan 2003'teki halk oylamasıyla anayasaya kavuşmuş ve emirin onayından sonra 9 Temmuz 2005'te

yürürlüğe girmiştir. Son seçimler Ekim 2011’de yapılmış olup **Arap baharı** protestocuları da sandalye kazanmışlardır.

Orta Doğu’da Cumhuriyetler

Mısır, Yemen, İsrail, Lübnan, Suriye, Türkiye, Irak ve İran birer cumhuriyet olmakla birlikte uygulamada aralarında ciddi farklılıklar bulunmaktadır. Bunlardan Türkiye ve İsrail demokratik standartlar açısından Batı standartlarına daha yakın olanlardır. 1979 İslam inkılabından sonra bir İslam Cumhuriyeti olarak doğan İran temsile dayalı, seçimli ve anayasalı bir cumhuriyet olmakla beraber Batı standartlarında bir demokrasi değildir. 290 üyeli Meclis-i Şûra-yı Millî halkın tek dereceli seçimle oluşturduğu bir yasama organı olmakla beraber ülkede siyasi partilerin iktidar yarışına girmeleri ve seçime katılmaları söz konusu değildir. 1990’da kuzey ve güneyin birleşmesiyle kurulan Yemen çok partili ve çift meclisli bir cumhuriyettir. Halkoyu ile seçilen devlet başkanı tarafından atanan 111 üyeli Şûrâ’nın yanında halk tarafından seçimle belirlenen 301 üyeli Temsilciler Meclisi yasama faaliyetini yürütmektedir. Mübarek’ten sonra Kasım-2011-Ocak-2012 arasında yapılan seçimlerin ilk iki turunda ülkenin en önemli siyasi güçlerinden olan **Müslüman Kardeşler** (Hürriyet ve Adalet Partisi) çoğunluğu elde ederek birinci parti olarak meclise girmiştir. Haziran 2012’de ilk defa halk tarafından gerçekleştirilen devlet başkanlığı seçimini Müslüm’ün Kardeşlerin adayı M. Mursi kazandı. Cumhuriyet sistemleri safında yer alan ülkelerde de bir standart yapının söz konusu olmadığı gözlenmektedir.

2.ÜNİTE-20.YÜZYILDA ORTA DOĞU: SÖMÜRGEÇİLİKTE BAĞIMSIZLIĞA

LÜBNAN: BAĞIMSIZLIK BEKLENTİSİ MANDAYA DÖNÜŞÜYOR

1516’dan 1918’e kadar Osmanlı İmparatorluğu’nun egemenliğinde kalan ve bu süre zarfında zaman zaman yaşanan Marunî-Dürzi çatışmaları dışında görece bir istikrarın söz konusu olduğu Lübnan’da Osmanlı İmparatorluğu’nun Birinci Dünya Savaşı’nın sona ermesi üzerine bölgeden çekilmesi gündeme geldiğinde Müslümanlar bağımsızlık beklentisine girerken, Marunîler manda yönetimini tercih ettiklerini ortaya koymuşlardır. Fransa bu doğrultuda ilk uygulamayı 1920’de ayrı bir Lübnan Devleti oluşturarak yaptı. Daha ziyade Lübnan Dağı olarak bilinen bölgeye özgü olan Mutasarrıflığa Akdeniz kıyısında bulunan Trablus, Şayda, Sur ve Beyrut’u da ekledi. Bunun yanında oldukça verimli bir bölge olan Bekaa Vadisini Suriye’den ayırarak onu da Lübnan sınırlarına dâhil etti. Dolayısıyla Lübnan’ın pek türdeş olmayan toplumsal yapısı geçmişte olduğu gibi yeni dönemde de ulusal birliğin kurulmasının önünde önemli bir engel olarak durmaktaydı. Lübnan Dağı bölgesinde yaşayan Marunîler, Şuf Dağı bölgesinde yaşayan Dürzîler ve güney Lübnan’da yaşayan Şiiler dışındaki diğer unsurlar ülkede dağınık bir şekilde bulunduğundan, farklı din ve mezhepten olan insanların neredeyse yan yana yaşadığı bir görünüm ortaya çıkmıştı. Öte yandan 1943 seçimleri Fransa’nın Suriye ve Lübnan’ın içişlerine müdahalesine karşı halkın tepkisini de ifade etmekteyse de Fransa yerel yöneticilere yönetim yetkilerini devretmek istemediğinden 1945 sonuna kadar taraşar arasındaki mücadele devam etti.

OSMANLIDAN BAAS’A UZANAN SURİYE’DE ZORLU SÜREÇ

I. Dünya Savaşı’nın başladığı tarih olan 1914 ile Suriye ve Lübnan’ın Fransız mandasına terk edildiğinin Milletler Cemiyeti tarafından onaylandığı tarih olan 1922’ye kadar geçen süre, gerçekten hem içerde hem de dışarıda oldukça tarihî gelişmelerin yaşandığı bir dönem olmuştur. Nitekim Suriye’de Mekke Şerifi Hüseyin’in oğlu Faysal’ın öncülüğünde başlayan hareketin yanı sıra, Mekke Şerifi Hüseyin ile İngiliz Yüksek Komiseri Henry McMahon arasındaki yazışmalar sonucunda Şerif Hüseyin komutasındaki Arap kuvvetleri 1916 Haziranında Mekke’de başlayan ayaklanma ile güçlerini İngiltere ile birleştirdi. Bütün çabasına rağmen Fransa’nın Suriye’yi yönetmesi öyle kolay olmadı. 1925’te başlayan ilk büyük ayaklanma önce bir Dürzî ayaklanması olarak başladıysa da sonradan fiam ve Humus gibi büyük yerleşim yerlerinin de ayaklanmaya destek vermesi ve tüm ülke geneline yayılmaya başlaması Fransız güçlerini çok zor durumda bıraktı. Nitekim 1946 Nisan’ında son Fransız askerinin de Suriye’yi terk etmesiyle bağımsızlığını elde eden Suriye’de bundan sonra belirleyici olan içerdeki iktidar mücadelesi ve İsrail ile yaşanan savaşlar (1948, 1967 ve 1973) olmuştur.

ÜRDÜN: İNGİLİZ SÖMÜRGESİNDEN BAĞIMSIZ DEVLETE

1921'de İngilizlerin eliyle bir devlet hâline getirilen Ürdün, önceden planlanmış bir politikanın ürünü olmaktan öteye daha ziyade bedevi Arap kabilelerinin yaşadığı bölgedeki istikrarı sağlama aracı olarak ve Prens Abdullah bin Hüseyin'in de İngiltere'nin bölgesel politikalarına hizmet edebilecek bir kişi olarak düşünülmeleriyle ve biraz da gelişmelerin yönlendirmesiyle ortaya çıkmıştı. Böyle bir yapı içerisinde yerli halka dayanan bir bürokrasinin oluşturulması mümkün olmadığından; İngilizlerin kilit görevlere getirildiği devlet yönetiminde Filistinliler, Suriye ve Hicaz kökenli insanlar yer almışlardı. Böyle olunca Amman'da, iki dünya savaşı arasında ne bir muhalefet hareketinin ne de bir siyasal partinin ortaya çıkması söz konusu oldu. Ürdün 1920'lerde temsilî sisteme ilişkin bazı kurumlara sahip olmaya başlamış olmakla beraber 1928 tarihli yasa ile oluşturulan Yasama Konseyi doğrudan seçimlerle oluşmamış, zaten kısa bir süre sonra da feshedilmişti. Esas alınması gereken ve hâlen de geçerli olan Anayasa, İngiliz manda yönetiminin sona ermesiyle beraber gündeme gelen 1946 Anayasası'nın yerini almış olan 1952 Anayasası'dır.

MISIR'DA İNGİLİZ YÖNETİMİ

İngiltere'nin 1881'de Osmanlı'nın denetiminde ve egemenliğinde bulunan Mısır'ı işgal etmesinde Emperyal çıkarları ve Süveyş Kanalı'nı denetim altında bulundurmaya istemesinin yanında, kendisinden önce Fransa'nın harekete geçerek Mısır'ı işgal edebileceği olasılığı da büyük bir rol oynamıştır. Mısır, hukuken Osmanlı İmparatorluğu'nun bir parçası sayılmakla beraber, İngiltere'nin bu ülkeyi Arabî Paşa'nın karşı koymasına rağmen 1882'de işgal ettiği yukarıda ifade edilmişti. I. Dünya Savaşı'nın başlamasıyla beraber İngiltere, 1914 Aralık'ında Mısır'ı resmen ilhak ettiğini açıklayarak burada projektör kurdu. Mısır İngiliz protestodasının hâline gelirken hıdıvlara de bundan sonra sultan unvanı verilmekteydi. Sömürge dönemi boyunca Mısır, İngiltere tarafından pamuk üreten bir ülke hâline getirilmişti. İngiliz çıkarlarına uygun bir anlaşmanın yapılmasını daha sonraya bırakan İngiliz Yüksek Komiseri General Allenby bu aşamada Mısır'a bağımsızlık veren bir açıklama yapmakla yetindi. İngiliz yönetiminin **1922 Şubatında Mısır'a bağımsızlık verilmesi** konusundaki tek taraflı açıklamasına dayanan söz konusu bağımsızlık bu hâliyle Mısır'ın statüsünde fazla bir değişiklik yapmıyordu. Mısır'ın işgalinin sona erdiğini bildiren 1936 Antlaşması, aslında İngiliz varlığını hukukileştiriyordu. Mısır daha 1922'de bağımsız ve egemen bir devlet olarak ilan edilmişti ama İngiltere'nin bu bağımsızlığı ciddi biçimde sınırlayan dört şartı, İngiltere'nin yabancıları Mısır'ın içişlerine karışmaktan menetmeleri ve kapitülasyonların devam edecek olması bir bağımsızlık sözünü özden mahrum etmiş, Mısır bir çeşit protektora olmaktan kurtulamamış ve Mısır'ın de jure statüsü ile de facto durumu arasında önemli farklar sürüp gitmişti.

YEMEN: OSMANLI SONRASI İSTİKRARSIZ BİR ÜLKE

Günümüzde Yemen olarak bilinen ülke 1990'a kadar biri 1517'den 1918'e kadar yaklaşık dört yüzyıl Osmanlı egemenliğinde kalmış ve başkenti Sana olan Kuzey Yemen, diğeri ise 1967'de bağımsızlığını kazanıncaya kadar İngiliz sömürgesi ve başkenti Aden olan Güney Yemen'dir. Yemen, aslında milattan önce yaşamış olan Seba Melikesi Belkis ile bilinen ülkedir. Tüm yetkilerin İmam'ın elinde toplandığı ve bir hanedanlık sisteminin söz konusu olduğu Kuzey Yemen'de imam Yahya'dan sonra ülkeyi tamamen bir diktatörlüğe dönüştüren imam Ahmed'in 1962'de ölümünden sonra işbaşına geçen oğlu imam Bedr bir hafta bile geçmeden 26 Eylül 1962'de Albay Abdullah el-Sallal önderliğindeki bir darbe ile düşürülmüştür. 5 Kasım 1967'de Sallal bir darbeye iktidardan uzaklaştırılmıştır. Bir anlamda cumhuriyetçilerin kendi aralarındaki mücadelesi, toplumsal muhalefetin artması ve Altı Gün Savaşı'yla önemli ölçüde toprak ve prestij kaybeden Mısır'ın desteğini çekmesi Sallal'ın sonunu hazırlamıştı. Sonuçta Sovyet yanlısı görüşleriyle bilinen Sallal'ın devrilmesiyle yerine geçen ve İslamcı olarak bilinen Kadı Abdurrahmanel-**iryani** önderliğindeki yönetim gerek Kralcılarla gerekse Suudi Arabistan ile bir uzlaşma arayışı içine girmiş ve Kralcılarla iktidarın kısmen de olsa paylaşılmasını öngören 19 Mayıs 1970 Antlaşması ile Kuzey Yemen'de iç savaş tamamen sona ermiştir. Kuzey Yemen ile Güney Yemen, 1990'da birleşirken, cumhurbaşkanlığına 1978'den beri Kuzey Yemen'in cumhurbaşkanı olan Ali Abdullah Salih getirilmiştir.

IRAK: SÖMÜRGE DEN BAĞIMSIZLIĞA

Osmanlı İmparatorluğu'nun 1918 Ekim'inde bölgeden çekilmesiyle beraber Basra, Bağdat ve Musul'u hemen işgal eden İngiltere, 1920 Nisan'ındaki San Remo kararları doğrultusunda bu üç ili Irak devleti adıyla birleştirerek manda yönetimi altına aldı. Etnik ve dinsel bakımdan çeşitlilik gösteren Irak'ta Araplar çoğunluğu oluşturmakla beraber bunlar da Sünni ve fiili olmak üzere ikiye ayrılmışlardı. Öte yandan, Irak'la sıkı ilişkinin devam ettirilmesi hayati öneme sahip olduğundan; İngiltere Faysal ile ilişkisini sürdürürken onun bir İngiliz kuklası olduğu gibi bir görüntünün ortaya çıkmasından da (halkın tepkisine yol açmasından korktuğu için) özenle kaçınılmaktaydı. Kral Gazi'nin 1939'da bir otomobil kazasında ölümü üzerine yerine geçen üç yaşındaki II. Faysal'ın ülkeyi yönetemeyecek kadar küçük yaşta olması, ülkenin denetiminin Haşimi hanedanından Kral Naibi Prens Abdullah ile ona en yakın politikacı olarak Nuri Said'in eline geçmesine yol açtı. Savaş çıktığında beşinci defa başbakanlık göreviyle işbaşında bulunan Nuri Said savaşta İngiltere'yi desteklemenin ülkenin yararına olduğunu savunması dolayısıyla ordu ile ters düşmüş ve 1940'ta istifa ederek yerini bir koalisyon hükümetine bırakmak zorunda kalmıştı. 1958 darbesiyle beraber ülkenin İngiltere'yle olan 37 yıllık bağı da kopmuştu. Bu tarihten itibaren Irak'ın da Suriye ve Mısır gibi bağlantısızlık politikasına yöneldiği görülmektedir. Ancak bağlantısızlık adı altında ülke her geçen gün biraz daha Sovyet denetimine girmiştir. 17 Temmuz 1968'de Baas önderliğindeki bir darbeyle Abdurrahman Arif'in iktidardan uzaklaştırılmasıyla yeniden yönetime gelen Baas üyesi General Hasan el-Bekr devlet başkanı ve başbakanlık görevlerini de üzerine almıştır.

İRAN: SAFEVLERDEN GÜNÜMÜZE

1501'de Tebriz'i alarak burada kendisini "Şah" ilan eden İsmail, 1510'da İran'ın doğu bölgelerindeki Türk kabilelerini etkisiz hâle getirerek siyasi otoritesini bu bölgeye de yaymıştır. Şah Abbas'ın ölümünden sonra bir süre daha istikrar korunduysa da bu fazla uzun ömürlü olmadı ve Safevi hükümdarları kurulan bu merkezî orduyu devam ettiremediler ve Safevi hanedanlığının sona ermesi önlenemedi. İran'da 1722'de Safevi devletinin dağılması ile 1794'te Kaçarlar adında bir başka Türk kökenli hanedanın denetimini ele geçirmesine kadar geçen ara dönem, istikrarsız bir dönem olarak geçmiştir. 1979 İran Devrimi çok sayıda faktörün rol oynadığı bir süreç olmuştur. Hem iç politikadaki ve siyasal sistemin işleyişinden kaynaklanan nedenler hem de Şah'ın dış politikası ve bunun yol açtığı tepki ve rahatsızlık toplumu harekete geçiren faktörler arasında yer almıştır. Devrimin hemen sonrasında İran'ın nükleer programı sürdürmesi ve bu konuda uluslararası denetim mekanizmasının faaliyetlerine kuşkuyla yaklaşması Irak örneğinde olduğu gibi İran ile ABD arasındaki ilişkileri özellikle 11 Eylül 2001'den itibaren gerilimli bir sürece soktu.

SUUDİ ARABİSTAN: PETROLÜN SİYASAL GÜCÜ

19. yüzyılın sonuna kadar (1820-1899) Bahreyn, Kuveyt ve BAE'yi oluşturan şeyhliklerle imzaladığı birtakım ikili anlaşmalarla Aden'i ise 1839'da işgal ederek protektorası hâline getirmiş olan İngiltere'nin bölgedeki denetimini genişletme sürecinde, savaş sırasında Şerif Hüseyin ve İbn-i Suud ile yapılan ittifak ilişkileri önemli rol oynamıştır. Vahhabizm bir siyasi desteği, Suudlar da Osmanlıya karşı kullanacakları bir ideolojik meşruiyet aracına kavuşmuş olmaktadır. Suudların bir Vahhabi devleti kurma çabaları, 1802 ve 1803'te Mekke ve Medine'yi almaları ile ileri bir aşamaya geldiyse de Osmanlı İmparatorluğu, Mısır valisi aracılığıyla bölgeyi yeniden denetimine almak istemiş ve bu doğrultuda Mehmet Ali Paşa önce 1811'de bölgeye askerî güç yollamış ve 1813'te de Osmanlı güçleri Mekke ve Medine'yi yeniden kontrollerine almıştır. II. Dünya Savaşı sırasında Suudi Arabistan, 1945 Mart'ına kadar resmî anlamda tarafsızlığını korumuş ve ancak bu tarihte Almanya'ya savaş ilan etmiş olsa da daha 1940'da Abdül Aziz İngiltere'yi desteklediğini açıklamış ve Suudlar savaş esnasında çeşitli düzeylerde müttefiklerle iş birliğini sürdürmüşlerdi. Buna karşılık savaş esnasında mali zorluk içinde olan Suudi Arabistan'a İngiltere ve ABD yardımında bulunmuştur. Kral Faysal'ın psikolojik problemleri olan bir yeğeni tarafından bir suikast sonucu öldürülmesinin ardından yerine 1975'te Kral Halid onun da sağlık sorunları dolayısıyla ideal bir yönetim ortaya koyamaması ve 1982'de ölümü üzerine ise kardeşi

Başbakan Birinci Yardımcısı Veliht Prens Fahd kral olmuştur. 2005'te ise Kral Fahd'ın ölümü üzerine Veliht Prens Abdullah bin Abdül Aziz kral olmuştur.

KUVEYT: ZENGİN AMA GÜVENSİZ

18. yüzyılın başında Arabistan yarım adasının Nejd bölgesinden göç eden kabilelerin oluşturduğu ve 1756'da Sabah ailesi tarafından yönetilen otonom bir bölge hâline gelen Kuveyt, diğer Körfez ülkeleri gibi bir sahil ülkesi olmanın avantajını kullanarak daha o yıllarda Hindistan ile Orta Doğu arasında bir ticaret merkezi olma özelliğini kazanmıştır. I. Dünya Savaşı'na öngelen yıllarda gündeme gelen Bağdat demir yolunun Almanya tarafından Basra'dan Körfez'e doğru uzatılması olasılığının doğması üzerine İngiltere, Osmanlı imparatorluğu ile anlaşma yoluna gitmiştir. Nitekim uluslararası petrol şirketlerinin bölgeye gelmesiyle beraber Kuveyt'in talihi de değişmeye başladı. 1934'te Kuveyt fiyhi Ahmed el-Sabah'ın (1921-1950) bir Amerikan şirketi olan Gulf Oil ve bir İngiliz şirketi olan Anglo Persian Oil Company (BP) ile yaptığı anlaşmayla Kuveyt üzerindeki petrol imtiyazları bu şirketler tarafından kurulan Kuwait Oil Company'ye devredilmektedir. Dünya petrol piyasasındaki hareketleri etkileyebilecek bir güç olmasının dışında, yukarıda belirtilen nedenlerden dolayı önemli bir finansal bağımlılık ilişkisi içinde olduğu dünyanın önemli güçleri açısından Kuveyt, tehdit olarak algılanan önce SSCB daha sonraki süreçte ise İran ve Irak gibi ülkelere karşı korunması gereken bir ülke olarak görülmüştür.

DİĞER KÖRFEZ ÜLKELERİ

Birleşik Arap Emirlikleri

1968'de İngiltere'nin bölgeden çekileceğini açıklaması ile beraber 1971'de yedi emirliğin (Dubai, fiaryah, Ra's el-Hayma, Ümmü'l-Kayvan, Acman ve Fuceyre) birleşmesiyle oluşan Birleşik Arap Emirlikleri, İngiltere ile bağlarını tamamen koparmış daha önceki anlaşmaların yerini alacak yeni bir anlaşma imzalamıştır. Ancak yine de artık protektora statüsü sona ermekte ve egemenlikleri İngiltere tarafından da tanınmaktaydı. Aslında ilk başta kararsız kalan Ra's el-Hayma, federasyona 1972 Şubat'ında katılmıştır. BAE'de petrol gelirlerinin devreye girmesi, Suudi Arabistan, Kuveyt ve Bahreyn'e göre daha geç bir tarihte olmuştur. Örneğin Abu Dabi'de ilk petrol üretimi 1962'de Dubai'de 1969'da Şaryah'ta, 1974'te ve Ras el-Hayma'da 1984'te gerçekleştirilmiştir. Sahip olduğu 98 milyar varillik petrol rezervi ile dünya petrol rezervinin yaklaşık % 9'una sahip olan BAE'deki toplam üretiminin % 80'i Abu Dabi'de % 18'i ise Dubai'de yapılmaktadır. Yüksek Konseyin dışında yürütme organı olarak bulunan Federal Bakanlar Kurulunun önerdiği yasalar, Emirlerin iki yıllık bir dönem için atadığı danışma organı niteliğindeki Federal Ulusal Konsey tarafından incelenmektedir.

Umman

Basra Körfezi ile Umman Körfezi'nin bittiği yerde oldukça stratejik bir noktada bulunan Umman, Hürmüz Boğazı'nın ağzında bulunan Musandam yarım adasıyla, Körfez trafiğinin kontrolünü elinde tutmaktadır. Umman birçok bakımdan diğer Körfez ülkelerinden ayrılmaktadır. Geniş bir toprağa sahip olan Umman diğerlerinden farklı olarak aynı zamanda önemli bir tarım ülkesidir. El Bu Said ailesi tarafından 1744'te bağımsız bir hanedanlık olarak kurulan Umman, 19. yüzyılın ilk yarısında bir deniz imparatorluğu hâline gelmişti. 1850'lerde imparatorluk merkezi Zenzibar olan Sultanlık, İngiltere'nin bölgeye gelişiyle beraber burayı terk etmek ve merkezi Maskat'a taşımak zorunda kalmıştır. Nüfusu yaklaşık 3 milyon dolayında olan Umman'da kişi başına millî gelir 19,000 dolardır. Ülke nüfusunun % 77'sini Arapların oluşturduğu Umman'da (Umman Sultanlığı) % 20 oranında yabancı nüfus bulunmaktadır.

Katar

Körfez ülkelerinin Bahreyn kadar olmasa da diğer bir küçük ülkesi olan ve 1971'de İngiltere'nin bölgeden çekilmesiyle BAE ve Bahreyn gibi bağımsızlığını kazanan Katar, Basra Körfezi'nin batı kıyısında bir yarım ada üzerinde yer alıyor. Kuzeyde İran, güneyde ise Suudi Arabistan ve BAE ile çevrili olan Katar'da da yaklaşık 1.8 milyon dolayındaki nüfusun % 60'ını yabancılar oluşturmaktadır. Katar halkının çoğunluğu Vahhabi olmakla beraber, Kuveyt'te olduğu gibi bu ülkede de % 15 dolayında Şii yaşamak-

tadır. Yatırımların ve zenginliğin görünür bir hızla arttığı ve bölgenin ticaret ve finans merkezi olma iddiasında olan, ayrıca El Cezire televizyonuna ev sahipliği yapan başkent Doha, belli başlı Amerikan üniversitelerinin önemli fakültelerinin şubeleri ile aynı zamanda bir üniversite şehridir.

Bahreyn

Nüfusun üçte birini yabancıların oluşturduğu Bahreyn, yaklaşık 1.250.000 (2012) nüfusuyla bir takımada ülkesidir. Toplam 35 adadan oluşan Bahreyn, Körfez'in en küçük emirliği olarak, 16. yüzyılda Portekiz'in, 17. ve 18. yüzyılda ise İran'ın hâkimiyeti altında kalmıştır. 1972 Aralık'ındaki seçimlerle oluşturulan kurucu meclisin hazırladığı Anayasa Bahreyn'in bir İSLAMİ devlet olduğunu ve Emirin Şeyh İsa bin Salman el-Halife soyundan devam etmesini garanti etmekteydi. Yeni anayasa doğrultusunda ilk seçimlerin yapıldığı 3 Aralık 1973'te ilk ulusal meclis de oluşturulmuştu. Bahreyn halkı bölgede en politize olmuş topluluklardan birisidir. 1950'lerin ortalarından 1970'lere kadar etkin olarak sol hareketler yerini, 1979 Devrimi'yle beraber İran'dan destek gören Şii ayaklanmalarına bırakmıştır. Ülkede oldukça hızlı artan Şii nüfusunun oranı 1980'li yılların başına kadar % 55 iken 2000'li yılların başında % 70'leri bulmuştur. Şii tehlikesiyle birleşen İran tehdidinin ötesinde ayrıca İran'ın doğrudan egemenlik iddialarıyla karşı karşıya bulunan Bahreyn üzerindeki İran'ın egemenlik iddiası Humeyni döneminde İran Devrimi'nin önde gelen liderlerinden Ayetullah Sadık Ruhani 'nin 1979 Temmuz'unda bu ülkenin İran'ın on dördüncü ili olarak görülmesi ile had safhaya ulaşmıştır. Söz konusu açıklamalar karşısında zor durumda kalan İran Başbakanı Bazargan, 5 Ekim 1979'da yaptığı açıklamada, İran'ın Körfez bölgesindeki hiçbir ülke üzerinde yayılcı emelleri olmadığını söylemiş olsa da bu durum iki ülke arasında potansiyel bir sorunun var olduğu gerçeğini değiştirmemiştir.

Bu Özetin tamamını,Çıkmış Sorularını,Deneme Sorularını adresinize gönderiyoruz!...

Tıklayınız

<https://www.kolaysinavlar.com/orta-doguda-siyaset-ady212u?search=S%C4%B0Y302U>